

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

з навчальної дисципліни «Психологічні теорії особистості»
вибіркових компонент освітньої програми
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол № 7 від 30.08.2023 р.

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол № 7 від 25.08.2023 р.

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол № 7 від 29.08.2023 р.

Розглянуто на засіданні кафедри
соціології та психології
Протокол № 8 від 15.08.2023 р.

Розробник:

Доцент кафедри соціології та психології, кандидат біологічних наук, доцент
Шахова О.Г.

Рецензенти:

1. Доцент кафедри педагогіки та психології Харківської державної академії фізичної культури, кандидат психологічних наук, доцент Павлик О.М.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 ХНУВС, кандидат психологічних наук, доцент Жданова І.В.

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 5							
Тема № 1. Введення до психології особистості.	10	2	2			6	екзамен
Тема № 2. Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму.	25	8	8			9	
Тема № 3. Уявлення про особистість в теоріях біхевіоризму.	10	2	2			6	
Тема № 4. Уявлення про особистість в когнітивній психології.	15	2	2			11	
Тема № 5. Диспозиційні теорії особистості.	15	2	2			11	
Тема № 6. Уявлення про особистість в гуманістичній психології.	10	2	2			6	
Тема № 7. Теорії особистості в екзистенціальній психології.	15	2	2			11	
Тема № 8. Уявлення про особистість в теоріях гештальт-психології.	15	2	2			11	
Тема № 9. Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість.	35	6	6			23	
Всього за семестр № 5:	150	28	28			94	

2. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами (заочна форма навчання)

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					Вид контролю	
	Всього	з них:					
		Лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття		Самостійна робота
Семестр № 5							
Тема № 1. Введення до психології особистості.	15	2	2			11	екзамен
Тема № 2. Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму.	15	2	2			11	
Тема № 3. Уявлення про особистість в теоріях біхевіоризму.	15	2	2			11	
Тема № 4. Уявлення про особистість в когнітивній психології.	15	2	2			11	
Тема № 5. Диспозиційні теорії особистості.	15	-	-			15	
Тема № 6. Уявлення про особистість в гуманістичній психології.	15	-	-			15	
Тема № 7. Теорії особистості в екзистенціальній психології.	15	2	2			11	
Тема № 8. Уявлення про особистість в теоріях гештальт-психології.	15	2	2			11	
Тема № 9. Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість.	30	-	-			30	
Всього за семестр № 5:	150	12	12			126	

3. Методичні вказівки до семінарських занять

Тема № 1. «Введення до психології особистості».

Семінарське заняття 1. «Проблема особистості в психології».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з проблемою особистості в психології, розкриття поняття особистості у психології, висвітлення основних теорій особистості: моделі конфлікту, моделі самореалізації та моделі погодженості.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Поняття особистості у психології.
2. Співвідношення понять «індивід», «суб'єкт діяльності», «індивідуальність» і «особистість».

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Звернути увагу під час вивчення питання на те, що більшість теоретичних визначень особистості містять наступні загальні положення:

- підкреслюється значення індивідуальності, або індивідуальних відмінностей. В особистості представлені такі особливі якості, завдяки яким дана людина відрізняється від всіх інших людей.
- особистість постає у вигляді якоїсь гіпотетичної структури чи організації. Особистість – абстракція, заснована на висновках, отриманих в результаті спостереження за поведінкою людини.
- підкреслюється важливість розгляду особистості у співвідношенні з життєвою історією індивідуума чи перспективами розвитку. Особистість характеризується в еволюційному процесі як суб'єкта впливу внутрішніх і зовнішніх факторів, включаючи генетичну і біологічну схильність, соціальний досвід і мінливі обставини навколишнього середовища.
- особистість представлена тими характеристиками, які «відповідають» за стійкі форми поведінки. Особистість як така відносно незмінна і постійна в часі і мінливих ситуаціях; вона забезпечує почуття безперервності в часі і навколишнього оточення.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. У психологічній науці існує кілька понять для позначення людини: суб'єкт, індивід, особистість.

По-перше, психологія завжди розглядає людину як суб'єкта (учасника, виконавця) історичного та суспільного процесу в цілому, суб'єкта конкретної діяльності, що виступає джерелом пізнання і перетворення об'єктивної дійсності. Сама ж діяльність при цьому виступає формою активності людини, що дозволяє йому удосконалювати навколишній світ і самого себе.

По-друге, психологія розглядає людину як індивіда, зазвичай маючи на увазі під цим, що він:

- є своєрідним представником інших живих істот, що відрізняється від тварин специфікою філо- і онтогенетичного розвитку особливого виду;
- є окремим представником людської спільності, що має властиві лише йому особливості психіки і поведінки.

Обидва значення поняття взаємопов'язані і описують людину як істоту своєрідну. **Найбільш загальними характеристиками індивіда** є: цілісність і своєрідність його психофізіологічної організації; стійкість всіх його зусиль в процесі взаємодії з навколишнім середовищем.

У повсякденному житті, коли говорять про **індивідуальність** людини, то мають на увазі його оригінальність. Зазвичай словом «індивідуальність» визначають якусь чільну особливість конкретної людини, що робить його не схожим на оточуючих. Індивідуальна кожна людина, але індивідуальність одних проявляється дуже яскраво, інших – малопомітно.

По-третє, психологічна наука розглядає людину як особистість. В особистості виділяється, перш за все, її суспільна сутність. Поза суспільством, поза соціальної і професійної групи людина не може стати особистістю, у неї не сформується людська подоба: тобто створює людину природа, а формує її суспільство.

Розглянемо системний опис багаторівневості **психічної організації людини**, яке зробив Борис Герасимович Ананьєв. Він представив психічну організацію людини як систему взаємопов'язаних понять: «людина» - «індивід» - «особистість» - «індивідуальність».

Взаємозв'язок між цими поняттями в першу чергу постає як ієрархічні відносини між ними: можна говорити про часовий і просторовий сенс. Тимчасовий сенс полягає в тому, що людина у своєму онтогенетичному розвитку послідовно проходить стадії від індивіда до індивідуальності. У просторовому – кожна наступна стадія розвитку включає в себе якості попередньої, тобто вони знаходяться в відносинах підпорядкування і включення.

Поняття «**людина**» є найбільш загальним і включає в себе сукупність усіх людських якостей, властивих людям. З суспільної точки зору людина - соціальна істота, що характеризує здатність до спілкування, до пізнання зовнішнього світу і самого себе, до праці.

У понятті «**індивід**» відображається індивідуально-біологічна сторона кожної людини як результат її філогенетичного і онтогенетичного розвитку. У поняття «індивід» входять як якості, що відрізняють дану людину від інших людей, так і загальні для неї і багатьох інших людей властивості.

Основні ознаки індивіда: 1) цілісність анатомічної та психофізіологічної організації, 2) стійкість у взаємодії із зовнішнім світом, 3) активність.

Поняття «індивід» застосовується не тільки до людини, але і до тварин.

Особистість – це макрохарактеристика людини, що відображає її соціальну сутність, яка вказує на неї як на об'єкт соціальних відносин і свідомої діяльності.

Всі психологи згодні з тим, що особистістю не народжуються, а стають і для цього людина повинна зробити чималі зусилля. Вона повинна оволодіти мовою, а потім з її допомогою багатьма моторними, інтелектуальними та соціо-

культурними навичками. Особистість розглядається як результат соціалізації індивіда, в процесі якої вона засвоює традиції і систему ціннісних орієнтацій вироблених людством. Чим більше людина змогла сприйняти і засвоїти в процесі соціалізації, тим більш розвинену особистість вона собою представляє.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Предмет психології особистості.
2. Поняття про особистість в психології.
3. Особливості соціалізації особистості.

Теми рефератів:

1. Стійкість особистості: психологічний аспект.
2. Внутрішньо особистісні конфлікти та кризи: механізми їх виникнення і шляхи подолання.
3. Проблема норми і патології в розвитку особистості.

Література:

Основна: 1 (с. 115-124); 2 (с. 158-162); 3 (с. 86-101); 4 (с. 225-231).

Допоміжна: 1 (с.18-26); 7 (с.244-251).

Тема № 2. «Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму».

Семінарське заняття 2. «Психодинамічна теорія Зигмунда Фрейда».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у концепції Зигмунда Фрейда.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Особистість у концепції З. Фрейда.
2. Структура особистості. Потяги.
3. Психосексуальні фази розвитку.
4. Психоаналіз: теорія.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Психоаналітична теорія як така є прикладом психодинамічного підходу - вона відводить провідну роль складній взаємодії між інстинктами, мотивами і потягами, які конкурують або борються один з одним за верховенство в регуляції поведінки людини. В уявленні, згідно з яким **особистість** є динамічною конфігурацією процесів, що знаходяться в нескінченному конфлікті, виражена суть психодинамічного напрямку, особливо в трактуванні Фрейда. Поведінка людини є скоріше детермінованою, ніж довільною або випадковою. Передбачуваний психодинамічним напрямком детермінізм поширюється на все, що ми робимо, відчуваємо або про що думаємо, включаючи навіть події, які багато людей розглядають як випадковості, а також застереження, описки тощо.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Фрейд запропонував виділити в структурі особистості три основні компоненти психічної організації: **ід** (Id), **его** (Ego) і **суперего** (Superego). Id просто означає "воно", Ego означає "я" і Superego означає "над-я".

Ід - вихідна суть для решти проявів особистості. Воно є біологічним за своєю природою і містить в собі джерело енергії для всіх інстанцій в структурі особистості, ід саме по собі примітивне і неорганізоване. Ід не змінюється під впливом життєвого досвіду, так як воно не знаходиться в контакті з зовнішнім світом. Його завдання полягає в ослабленні стану напруги, посилення задоволення і доведенні до мінімуму станів дискомфорту. Зміст ід майже повністю несвідомо. Воно включає в себе примітивні думки, які ніколи не усвідомлюються, і думки, які свідомість відкидає і обґрунтовує для себе як неприйнятні. **Его** - структурний компонент психіки, який знаходиться в контакті з реальністю зовнішнього світу. Воно розвивається з ід в міру того, як дитина починає усвідомлювати свою власну індивідуальність, задовольняти вимоги ід. Його завдання полягає в забезпеченні життєздатності особистості, безпеки і здорової психіки. Його основні властивості включають контроль над довільними рухами і ту сторону діяльності, яка спрямована на самозбереження. **Суперего**. Останній компонент структури особистості утворюється не з ід, а з его. Суперего служить суддею або цензором вчинків і думок его. Це сховище моральних норм, стандартів поведінки і тих утворень, які формують заборони для особистості. Фрейд описав *три функції суперего*: совість, самоспостереження і формування ідеалів.

Фрейд розкрив **два види основних потягів**. Його рання модель описувала дві протилежні сили: **сексуальну - лібідо** (у більш широкому сенсі еротичну або та що доставляє фізичне задоволення) і **агресивну, або деструктивну**. Пізніше він описав ці сили більш масштабно: одну в якості сили, що підтримує життя, іншу в якості сили, потураючи смерті (і руйнації).

Методичні вказівки до 3 навчального питання. Способи отримання задоволення і фізичні аспекти задоволення являють собою основні елементи в описаних Фрейдом фазах розвитку. **Оральна фаза**. Оральна фаза починається з моменту народження, коли і потреби, і їх задоволення передбачають участь губ, язика і, трохи пізніше, зубів. Основний стимул немовляти не соціальний і не міжособистісний: просто отримати їжу і послабити стан напруги від голоду і спраги. Під час годування дитини також заспокоюють, притискають до себе і заколисують. Дитина асоціює як задоволення, так і ослаблення напруги з процесом годування. **Анальна фаза**. У міру того як дитина росте, в усвідомлення вносяться нові зони напруги та задоволення. У віці між двома і чотирма роками дитина в основному вчиться керувати анальним сфінктером і сечовим міхуром. Дитина приділяє особливу увагу сечовипусканню і дефекації. Підвищення фізіологічного контролю асоціюється з усвідомленням, що такий контроль є новим джерелом задоволення. **Фалічна стадія**. Починаючи з трирічного віку дитина

переходить у фалічну фазу розвитку, яка сфокусована на геніталіях. Це перша фаза, в якій діти починають розуміти відмінності статей. Фрейд намагався зрозуміти напружені стану дитячих переживань під час сексуального збудження, тобто задоволення від стимуляції в області геніталій. Це збудження, в дитячому розумінні, пов'язано з близьким до фізичної присутності батьків. **Латентний період.** Ця фаза, що триває з 5 або 6 років і до початку підліткового віку, названа латентним періодом. Це час, коли не дозволені сексуальні бажання фалічної фази не розглядаються його, а успішно придушуються суперего. **Генітальна фаза.** Заключний етап біологічного та психологічного розвитку, він має місце з настанням статевої зрілості і є результатом повернення лібідозної енергії до сексуальних органів. Тепер хлопчики і дівчатка змушені усвідомити свої сексуальні відмінності і починають шукати шляхи задоволення своїх еротичних і міжособистісних запитів. Фрейд вважав, що гомосексуалізм на цій стадії є результат відсутності адекватного розвитку і що гетеросексуальність є властивістю здорової особистості.

Методичні вказівки до 4 навчального питання. Психоеаналіз - це назва 1) методики дослідження душевних процесів, які не піддаються дослідженню іншими способами, 2) методу для лікування невротичних розладів і 3) системи психологічних знань, отриманих за цими напрямками, які поступово акумулюються в нову наукову дисципліну. Фрейд вважав, що зміст несвідомого залишається несвідомим тільки при значній і постійній витраті енергії лібідо. Коли цей зміст стає доступним, звільняється енергія, яка може використовуватися його для більш корисних устремлінь особистості. Звільнення заблокованого вмісту може звести до мінімуму саморуйнівні тенденції. **Головне завдання психоаналізу,** висловлюючись цією мовою, полягає в тому, щоб посилити его, зробити його незалежним від надмірно суворого ставлення з боку суперего і підвищити його здатність до розгляду матеріалу, раніше витісненого або прихованого в ід.

Література:

Основна: 1 (с. 140-205); 3 (с. 42-114); 4 (с. 210-243); 11 (с. 60-81).

Допоміжна: 6 (с.117-136); 8 (с.321-356).

Тема № 2. «Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму».

Семінарське заняття 3. «Уявлення про особистість в аналітичній психології Карла Густава Юнга та індивідуальній психології Альфреда Адлера».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у аналітичній теорії К.Г.Юнга та індивідуальній теорії особистості А. Адлера.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Уявлення про особистість в аналітичній психології К.Г. Юнга:
 - 1.1. Основні поняття: особисте несвідоме, колективне несвідоме, архетипи.
 - 1.2. Структура особистості.
 - 1.3. Теорія типів особистості (інтроверсія, екстраверсія, функції: мислення, почуття, відчуття, інтуїція).
 - 1.4. Психологічне зростання: індивідуація.
2. Уявлення про особистість в Індивідуальній психології А. Адлера:
 - 2.1. Неповноцінність і компенсація, стиль життя, соціальний інтерес.
 - 2.2. Основні принципи теорії А. Адлера.
 - 2.3. Почуття неповноцінності та його компенсація за А. Адлером.
 - 2.4. Стиль життя та соціальний інтерес за А. Адлером.
 - 2.5. Психологічне зростання: життєві завдання, перешкоди зростанню. (органічна неповноцінність, розпещеність, занедбаність).
 - 2.6. Теоретичні передумови та значення індивідуальної психології А. Адлера для сучасної психології особистості.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Юнгом була сформульована теорія особистого і колективного несвідомого. **Особисте несвідоме** складається із забутих спогадів, пригніченого досвіду і сублімованих сприймань. Така концепція схожа фрейдівському поняттю несвідомого. Особисте несвідоме складається з болючих і пригнічених спогадів, а також незначних спогадів, які просочилися в галузі свідомості. Особисте несвідоме містить у собі частину особистості, які ніколи не доходять до свідомості. Зміст **колективного несвідомого**, відомого також як безособове або трансперсональне несвідоме, є універсальним і не має коренів в нашому особистому досвіді. Колективне несвідоме - це саме сміливе і саме спірне поняття із запропонованих Юнгом. Юнг ідентифікує колективне, або трансперсональне, несвідоме з ядром усього психічного матеріалу, який не проходить через особистий досвід. **Архетипи** - це успадковані схильності відповідати світу певними способами. Вони є початковими образами, спогадами про інстинктивні енергії колективного несвідомого. Згідно з Юнгом, архетипи є структурно-формуєчими елементами всередині несвідомого. З цих елементів виростають архетипічні образи, які домінують і в існуванні особистих фантазій, і в міфологіях всієї культури. **Архетипічні фігури** включають божественну дитину, двійника, старого мудреця і передвічну мати.

З кожним архетипом може бути пов'язане широке розмаїття символів. Наприклад, архетип матері містить в собі не тільки реальну матір кожної людини, але також всі материнські фігури і фігури вихованців. Ця група архетипу включає жінок взагалі, містичні образи жінок, такі, як Венера або Дівоча Мати і Мати Природа, що підтримують і виховують символи, такі, як церква і рай. Архетип матері містить в собі і позитивні і негативні риси, такі,

як загрозлива, домінуюча або душюча мати. У середні віки, наприклад, цей аспект архетипу викристалізувався в образ відьми.

Персона. Наша персона є зовнішнім проявом того, що ми пред'являємо світу. Це характер, який ми вважаємо прийнятним; через нього ми взаємодіємо з іншими. **Тінь** - це архетипна форма, що складається з матеріалу, пригніченого свідомістю; її зміст включає ті тенденції, бажання, спогади і досліди, які відсікаються людиною як несумісні з персоною і суперечать соціальним стандартам і ідеалам. Тінь містить в собі всі негативні тенденції, які людина хоче відкинути, включаючи тваринні інстинкти, а також нерозвинені позитивні та негативні риси. **Аніма і анімус.** Юнг вважав очевидним, що складовою частиною персони є якась несвідома структура, і назвав її анімою у чоловіка і анімусом у жінок. Ця основна психічна структура служить осередком всього психологічного матеріалу, який не погоджується з тим, як саме людина усвідомлює себе чоловіком або жінкою. **Самість** - найбільш важливий і важкий для розуміння архетип. Юнг назвав самість головним архетипом, архетипом психологічного ладу і цілісності особистості. Самість - архетип центрованності. Самість зображується у снах і образах або безособово (як коло, мандала, кристал, камінь), або персоніфіковано (як королівське подружжя, божественна дитина або інші символи божественності). Великі духовні вчителі, такі, як Христос, Магомет і Будда, є також і символами самості. Це символи цілісності, єдності, примирення протилежностей і динамічної рівноваги - цілей процесу індивідуації.

Теорія типів особистості. Серед усіх понять, запропонованих Юнгом, інтроверсія і екстраверсія, ймовірно, одержали саме широке поширення. **Інтроверсія.** Виражений атитюд особистості, яка орієнтована в першу чергу на свій внутрішній світ, якій комфортніше у світі почуттів і думок, ніж у взаємодії з навколишнім середовищем. **Екстраверсія.** Виражений атитюд особистості, орієнтованої, в першу чергу, зовні, якій простіше зі світом інших людей і об'єктів.

Функції: мислення, почуття, відчуття, інтуїція. Одним з найбільших вкладів Юнга в психологію є його **теорія типів**. Юнг виявив, що різні люди думають, відчувають, отримують досвід спілкування зі світом фундаментально різними способами. Його теорія типів стала потужним інструментом, що допомагає нам зрозуміти, як живуть інші.

Юнг ідентифікував **чотири фундаментальні психологічні функції: мислення, почуття, відчуття, інтуїцію**. *Мислення і почуття є альтернативними способами формування думки, прийняття рішень і розвитку різних відносин. Мислення пов'язане з об'єктивною реальністю, з поглядами і об'єктивним аналізом. Мислення задає питання: "Що це значить?". Почуття фокусуються на цінності. Вона може включати в себе погляди на те, що добре і що погано, що вірно і що невірно, протиставлювані бажанням мислення діяти згідно логічним критеріям. Почуття ставить запитання: "Наскільки це цінно?".* Юнг класифікував *відчуття і інтуїцію*, об'єднавши їх як **способи збору інформації**, на відміну від способів

прийняття рішень. *Відчуття* спираються на безпосередній чуттєвий досвід, сприйняття деталей і конкретних фактів: зором, дотиком, нюхом. Реальний, безпосередній досвід даний перш за все для його обговорення або аналізу. Відчуття задає питання: "Що саме я сприймаю?" *Інтуїція* є способом осягнення сенсорної інформації в термінах можливостей, минулого досвіду, майбутніх цілей і несвідомих процесів. Інтуїція задає питання: "Що могло б статися?".

Психологічне зростання: індивідуація. Згідно з Юнгом, у кожної людини є тенденція до індивідуації або саморозвитку. Юнг вважав, що психіка має вроджене прагнення до цілісності. Ця ідея подібна поняттю самореалізації А. Маслоу, але базується на більш складній теорії психіки, ніж концепція останнього: "Індивідуація означає становлення єдиного. Ми могли б інтерпретувати індивідуацію як" шлях до особистості "або" самореалізацію".

Індивідуація - процес досягнення цілісності і, таким чином прагнення до більшої свободи. Процес включає розвиток динамічного зв'язку між его і самістю з інтеграцією різних частин психіки: его, персони, тіні, аніме і анімуса та інших архетипів несвідомого. Коли люди стають більш інтегрованими, вони починають висловлювати ці архетипи більш тонкими і складними способами. Індивідуація є розвитком самості, а з точки зору самості, метою є єдність свідомості і несвідомого.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Адлер висловив припущення, що у кожного індивідуума існують певні слабкі місця - органи, особливо схильні до хвороб. Адлер також зазначав, що органічна слабкість може бути подолана за допомогою старанного тренування і вправ. Фактично слабкий орган можна розвинути до такої міри, що він стане найголовнішою силою людини. Адлер розширив своє дослідження органічної неповноцінності до вивчення психологічного почуття неповноцінності. Він запропонував термін **комплекс неповноцінності**. Адлер вважав, що життєвий досвід дитини змушує її відчувати свою слабкість, неспроможність і фрустрацію. **Стиль життя.** Адлер підкреслював необхідність аналізувати особистість як єдине ціле. Життєвий стиль - це унікальний спосіб досягнення своїх цілей, що обирається особистістю. Це комплекс засобів, що дозволяють пристосуватися до навколишньої дійсності. Згідно Адлеру, ключ до розуміння поведінки людини знаходиться в прихованих цілях, якими вона керується. **Соціальний інтерес.** Під соціальним інтересом Адлер розумів "почуття солідарності, пов'язаності людини з людиною ... розширене значення "почуття товариства в людському суспільстві" ". Почуття спільності стосується участі, яку ми приймаємо в справах інших людей, не просто заради досягнення власних цілей, але з "інтересу до інтересів" інших. Соціальний інтерес включає в себе почуття спорідненості з усім людством і прихильності до життя в цілому.

Психологічне зростання. Сутність психологічного зростання полягає насамперед у русі від егоцентричної мети досягти особистої переваги до

позиції конструктивного впливу на навколишнє середовище і на розвиток суспільства. Конструктивне прагнення до переваги плюс сильний соціальний інтерес і кооперація - ось основні риси здорової особистості.

Перешкоди зростанню. Обговорюючи головні перешкоди для зростання і розвитку людини, Адлер насамперед відзначав три негативні обставини, пов'язані з дитинством: **органічну неповноцінність, розбещеність і занедбаність.** Він підкреслював, що всі неврози дорослих мають своє коріння в спробах подолати почуття неповноцінності, яке призводить до збільшення ізоляції і відчуження від навколишнього світу. Неврози і фактично всі інші психологічні проблеми виникають, коли ми намагаємося домогтися особистої переваги замість того, щоб прагнути до здорової конструктивної поведінки. В результаті органічної неповноцінності, розбещеності і занедбаності у дітей часто виникає спотворений погляд на світ, а це породжує життєвий стиль невдахи. І знову Адлер підкреслює, що це не реальний "досвід" дітей, а їх сприйняття і висновки, які вони витягують з свого досвіду і які визначають шлях, обирається ними в житті.

Література:

Основна: 1 (с. 320-345); 4(с. 189-202); 7 (с. 218-237); 8 (с. 56-71).

Допоміжна: 1 (с.215-241); 6 (с.319-344).

Тема № 2. «Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму».

Семінарське заняття 4. «Погляди Вільгельма Райха на особистість.

Соціокультурна теорія особистості Карен Хорні».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поглядами на особистість В. Райха та К. Хорні.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Особистість в теорії В. Райха:

- 1.1. Теоретичні джерела концепції особистості В. Райха.
- 1.2. Основні поняття: характер, панцир характеру, генітальний характер, оргон.
- 1.3. Основні принципи теорії В.Райха, єдність тіла і духу.
- 1.4. Психологічний зростання особистості за В. Райхом. Розпускання м'язового панцира.

2. Соціокультурна теорія особистості К. Хорні:

- 2.1. Особливості підходу до особистості в теорії К. Хорні. Поняття невротичної особистості.
- 2.2. Розвиток особистості та базальна тривожність.
- 2.3. Невротичні схильності особистості та їх характеристика.
- 2.4. Типологія основних життєвих орієнтацій за К. Хорні.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Звернути особливу увагу на те, що Вільгельм Райх - основоположник так званої психосоматики, а також тілесно-орієнтованої психотерапії. Його можна назвати хрещеним батьком всіх методів сучасної терапії, що мають відношення до емоційного життя нашого тіла. Унікальний внесок Райха в психологію полягає в тому, що він, по-перше, наполегливо і завзято підкреслював єдність тіла і розуму, по-друге, у своїй психотерапевтичній дослідженні завжди включав проблеми, пов'язані з людським тілом, і, по-третє, розробив концепцію характерного панцира. Райх вважав, що до кожного пацієнта слід підходити як до цілісного організму, емоційні проблеми якого можна зрозуміти, лише розглядаючи його як цілісну істоту. У фройдівській моделі найвищий рівень психосексуального розвитку позначений терміном генітальна особистість. Райх використовував цей термін для опису особистості, яка володіє оргастичною потенцією. Лише розтиснувши лещата свого панцира, пацієнт знаходить реальну генітальність. М'язовий панцир складається із семи основних сегментів. До кожного сегмента входять включені м'язи й органи, яким притаманні родові експресивні функції. Сегменти розташовані в ділянці очей, рота, шиї, грудей, діафрагми, живота і таза та становлять собою сім горизонтальних кіл, розташованих під прямим кутом до тулуба і хребта. Щоб послабити лещата панцира, терапевт, який працює за системою Райха, за допомогою вправ, які передбачають глибоке дихання, а також через прямий вплив на хронічно напружені м'язи допомагає пацієнтові накопичити в тілі енергію, одночасно, протягом усього процесу терапії, підтримуючи з пацієнтом контакт і взаємодію. Райх був проти будь-якого поділу людської істоти на сфери емоцій, інтелекту і тіла. В його біоенергетиці підкреслено значення не лише сексуальності як такої, а й почуття задоволення загалом. Біоенергетика висуває поняття бази, локалізованої в ділянці таза і ніг.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. У своїх основних роботах по жіночій психології, написаних у 1920-х і початку 1930-х років, Хорні намагалася видозмінити ідеї Фрейда про заздрість до пеніса, жіночий мазохізм, жіночий розвиток, залишаючись в рамках ортодоксальної теорії. **Базальна тривога** - відчуття самотності і небезпеки перед обличчям світу. К. Хорні намагалася пояснити суперечливі вчинки, відносини і переконання людини, вважаючи їх частиною структури внутрішнього конфлікту і пояснюючи поведінку людини, виходячи з її захисної функції. Люди використовують три базові стратегії для подолання базальної тривоги: вони рухаються до людей і приймають рішення на користь поступливості; рухаються проти людей і приймають агресивне і експансивне рішення; рухаються від людей, стаючи відчужені й відокремленими. В рамках експансивного рішення існують три типи людей: люди нарцисичного, перфекціоніського і гордовито-мстивого типів. Згідно з К. Хорні, людиною керують **дві головні тенденції**: потяг до безпеки (корінна тривога) і потяг до задоволення своїх бажань. Ці потяги часто суперечать один одному, і тоді може виникнути невротичний конфлікт, який людина буде намагатися подолати, виробляючи "стратегії" поведінки. Цих стратегій три: 1) потяг до людей; 2) намагання віддалитися від людей, або потяг до незалежності; 3) намагання діяти проти людей (агресія). Названі

типи стратегії виступають і передумовою "споконвічного конфлікту", і захисними механізмами. Захисні механізми виникають як реакція на страх і проявляються у вигляді втечі, наркотизації, придушення або раціоналізації. Ці засоби психологічного захисту породжують чотири "великих неврози" нашого часу:

- 1) невроз прив'язаності - пошуки любові та схвалення за будь-яку ціну;
- 2) невроз влади - гонитва за владою, престижем та володарюванням;
- 3) невроз покори - конформізм;
- 4) невроз ізоляції - втеча від суспільства.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Людське життя в різних вимірах.
2. Гармонія і дисгармонія особистості.
3. Вибір особистістю свого життєвого шляху та його корекція.

Теми рефератів:

1. Особистісна регуляція часу.
2. Екстремальні ситуації в житті особистості.
3. Ціннісні орієнтації особистості.

Література:

Основна: 2 (с. 212-229); 4 (с. 103-117); 5 (с. 69-92); 13 (с.114-127).

Допоміжна: 2 (с.189-201); 10 (с.147-163).

Тема № 2. «Уявлення про особистість в теоріях фрейдизму та неофрейдизму».

Семінарське заняття 5. «Погляди Еріка Берна на особистість. Особистість в теорії Еріка Еріксона Гуманістична теорія Еріха Фромма. Теорія інтерперсонального психоаналізу Гарі Стек Саллівана».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поглядами на особистість Е. Берна, Е. Еріксона, Е. Фромма та Г.С. Саллівана.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Трансактний аналіз особистості Е. Берна:
 - 1.1. Основні поняття. Три основних Его-стану: «Дитина», «Дорослий», «Батько».
 - 1.2. Основні принципи теорії Е. Берна. «Люди, які грають в ігри».
2. Теорія особистості Е. Еріксона:
 - 2.1. Основні поняття теорії Е. Еріксона.
 - 2.2. Основні принципи теорії Е. Еріксона. Стадії психосоціального розвитку і стадії розвитку его.
 - 2.3. Психологічне зростання за Е. Еріксоном. Модель циклу людського життя.

3. Гуманістична теорія особистості Е. Фромма:
 - 1.1. Основні поняття теорії Е. Фромма
 - 1.2. Основні принципи теорії «гуманістичного психоаналізу» Е. Фромма.
 - 1.3. Психологічне зростання. «Втеча від свободи».
4. Інтерперсональна теорія особистості Г.С. Саллівана:
 - 2.1. Основні поняття міжособистісної теорії Г.С. Саллівана.
 - 2.2. Основні принципи теорії «інтерперсонального психоаналізу» Г.С. Саллівана: напруги, трансформація енергії, динамізми.
 - 2.3. Психологічне зростання, стадії розвитку людини.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Особистість в концепції Берна розглядається як сукупність особливих станів Его, що виявляються в специфічних станах свідомості і зразках поведінки. **Трансакт** - це будь-яке словесне або безсловесне спілкування як мінімум двох людей. Він може супроводжуватися словами, поглядами, потиском рук і т. д. Якщо людина правильно розуміє трансакти міжособистісного спілкування, вона дуже швидко усвідомлює, чому комунікації між двома людьми бувають конструктивними і чому в інших випадках виникають перешкоди. За допомогою структур, аналізу автор виділяє три основні **Его-стани**. 1. **"Батько"** - стан, який копіюється зі справжніх батьків чи інших авторитетних в дитинстві особистостей. Крім моделі ролі батька, воно містить багато ін. стереотипів і автоматизованих форм поведінки, відображаючи традиції, цінності, норми і правила. "Батько" уособлює функції контролю над дотриманням норм і приписів (які людина запозичує, часто некритично, протягом життя), а також заступництва і турботи. По суті - це актуалізація моральної сфери особистості. 2. **"Дитина"** - частина особистості, що зберіглася від справжнього дитинства, що містить афективні комплекси, пов'язані з ранніми дитячими враженнями і переживаннями. Цей стан може бути у двох формах: як природний "Дитина", який є джерелом інтуїції, творчості, спонтанних спонукань і радості; як пристосований залежний "Дитина", який змінює поведінку під впливом "Батька" (може бути слухняним або, навпаки, примхливим). По суті - це актуалізація емотивної сфери особистості. 3. **"Дорослий"** - стан, в якому здійснюється переробка інформації і імовірна її оцінка для ефективної взаємодії з навколишнім світом; демонструються тверезість, незалежність і компетентність. "Дорослий" контролює дії "Батька" і "Дитини", будучи посередником між ними. По суті, це - актуалізація раціональної сфери особистості.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Основний внесок Еріксона у вивчення особистості полягає в тому, що, поряд з фрейдівськими стадіями психосексуального розвитку, він, по-перше, показав, як людина одночасно проходить **стадії психосоціального розвитку** і стадії розвитку его, і, по-друге, довів, що розвиток особистості триває все життя і що кожна стадія розвитку може мати як позитивний, так і негативний результат. Еріксонівської модель циклу людського життя складається з **восьми стадій**. Вона інтегрує

розвиток і дозрівання людської особистості від народження до старості. Концепція Е. Еріксона називається **епігенетичною концепцією життєвого шляху** особистості. Як відомо, епігенетичні принципи використовуються при вивченні ембріонального розвитку. **Модель Еріксона** приділяє особливу увагу позитивним атрибутам і здібностям, що здобувається на кожній стадії. Ці здібності і сили вважаються вродженими і характеризуються відчуттям позитивної сили і потенціалу. Стадії життєвого шляху особистості за Е. Еріксоном (рис.). Еріксонівська модель циклу людського життя складається з восьми стадій. Вона інтегрує розвиток і дозрівання людської особистості від народження до старості. Перша стадія розвитку (орально - сенсорна). Друга стадія розвитку (м'язево-анальна). Третя стадія (локомоторно-генітальна). Четверта стадія (латентна). П'ята стадія розвитку. Рання зрілість (шоста стадія) пов'язана з виникненням проблеми близькості (інтимності). Сьома стадія розвитку особистості - зрілість або середній вік - надзвичайно тривала. Останньою стадією є пізня зрілість, яка виступає інтегративною: виникають плоди всіх семи попередніх стадій.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. Підхід Фромма, названий **«гуманістичним психоаналізом»** (humanistic psychoanalysis), припускає, що основним джерелом страху, тривоги, почуття самотності та ізоляції є відрив людини від світу природної стихії. Гуманістичний психоаналіз **розглядає людину** скоріше з культурно-історичної, ніж з психологічної точки зору, і більше орієнтований на культуру в цілому, ніж на окрему особистість. Розглядаючи людську особистість як результат динамічного протидії між вродженими потребами і нормами соціуму, в якому існує конкретний індивід, Фромм сформулював теорію **типів соціальних характерів** - продуктивних і непродуктивних. Фромм розрізняв **одну продуктивну і чотири непродуктивні орієнтації особистості**. Продуктивна орієнтація формується на основі: любові, праці і думки (мається на увазі думка як характеристика активної роботи свідомості). Поведінка психічно здорових людей являє собою співвідношення цих трьох іпостасей в тій чи іншій пропорції. Ключовою властивістю здорового індивіда є біофілія, тобто, любов до життя. Люди з непродуктивною орієнтацією розподіляються за чотирма типами: рецептивний, експлуативний, накопичувальний і ринковий. Ще одна з ідей Фромма, що отримала, можливо, найбільш широке поширення, це розроблена ним концепція ставлення людини до свободи. Стимулюючими факторами виступають **чотири екзистенційні потреби**: у встановленні зв'язків (зближення з іншим через підпорядкування, владу або любов), у подоланні себе (здатність піднятися над своїм пасивним існуванням, створюючи або руйнуючи власне життя), в почутті вкоріненості (вроджене почуття стабільності світу, знову став для людини рідним домом), в самоідентичності («Я - це Я, і ніхто інший»), в системі поглядів (розвиток послідовного, зваженого погляду на світ, що спирається на традицію). Фромм вважав, що результатом незадоволення будь-який з цих потреб стає психічне захворювання, тому ми прагнемо їх задовольнити більш-менш ефективними способами.

Методичні вказівки до 4 навчального питання. Міжособистісна теорія (interpersonal theory) Саллівана підкреслює важливість різних етапів розвитку в житті людини: дитинства (infancy), дитинства (childhood), ювеніальної ери (juvenile era), пред'юності (preadolescence), ранньої юності (early adolescence), пізньої юності (late adolescence) і зрілості (adulthood). В основі здорового психічного розвитку людини лежить здатність встановлювати близькі стосунки з іншими людьми. На заваді задовільним міжособистісним відносинам може служити тривога (anxiety). Можливо, найбільш критичним періодом розвитку людини є отрочний період - час, коли діти вперше набувають здатність встановлювати близькі стосунки з іншими людьми, але ще не досягли віку, коли ці відносини ускладнюються сексуальним інтересом. Салліван вважав, що показником здорового розвитку служить здатність людини відчувати дружні почуття і сексуальний інтерес до одного й того ж особи. Салліван розрізняв **два види переживань** - напруги і трансформації енергії. Напруження, або потенційні можливості дій, включають в себе напруги, пов'язані з потребами, і напруги, пов'язані з тривогою. Потреби мають біологічну природу, але багато з них виникають з міжособистісних ситуацій. Потреби є корисними, коли вони задовольняються, тривога ж завжди має негативну дію. Трансформації енергії уразі перетворення енергетичного потенціалу в конкретні дії, спрямовані на задоволення потреб або зниження рівня тривоги. Тривога має великий вплив на міжособистісні стосунки і є головною причиною більшої частини психологічних страждань. Міжособистісні відносини також можуть народжувати тривогу або ж вести до психологічного росту, який знижує її рівень.

Література:

Основна: 4 (с. 45-160); 7 (с. 112-131); 8 (с. 200-217); 11 (с.88-102); 14 (с.37-92).

Допоміжна: 1 (с.25-32); 10 (с.303-324).

Тема № 3. «Уявлення про особистість в теоріях біхевіоризму».

Семінарське заняття 6. «Теорія оперантного навчання Б.Ф. Скіннера».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поглядами на особистість Б.Ф. Скіннера.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Основні принципи теорії.
2. Особливості респондентної поведінки. Особливості оперантної поведінки.
3. Класифікація режимів підкріплення. Характеристика первинного та вторинного підкріплення.
4. Покарання й негативне підкріплення. Ефективність позитивного підкріплення.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Особистість, з погляду навчання, - це той досвід, який людина набула протягом життя. Це накопичений набір вивчених моделей поведінки. Скіннер заперечував усі уявлення про те, що люди автономні і їх поведінку визначено передбачуваним існуванням внутрішніх факторів. Теорія Скіннера не чинить спроб ставити питання або міркувати про процеси внутрішнього стану людини. Скіннер стверджував, що людський організм - це «чорний ящик», чий вміст (мотиви, потяги, конфлікти, емоції і так далі) слід виключити зі сфери емпіричного дослідження. Однак Скіннер відкидав категорично вивчення внутрішніх явищ або того, що іноді називають «вищими психічними процесами». Скіннер відстоював функціональний аналіз поведінки організму. Такий аналіз встановлює точні, реальні і зумовлені взаємини між відкритою поведінкою (реакцією) організму і умовами навколишнього середовища (стимулами), контролюючими їх.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. **Респондентна поведінка** – характерна реакція, що викликається відомим стимулом, який завжди передуює реакції в часі. Добре знайомі приклади - це звуження або розширення зіниці у відповідь на світлову стимуляцію, сіпання коліна при ударі молоточком і т.ін. Це рефлексорні реакції. **Оперантна поведінка** (викликана оперантним навчанням) визначається подіями, які слідує за реакцією. Тобто за поведінкою йде слідство, і природа цього слідства змінює тенденцію організму повторювати дану поведінку в майбутньому. Наприклад, катання на роликовій дошці, гра на фортепіано, метання дротиків і написання власного імені - це зразки оперантної реакції, або операнти, контрольовані результатами, наступними за відповідною поведінкою. Це довільні придбані реакції, для яких не існує стимулу, піддається розпізнаванню. Воно відбувається спонтанно.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. Характеристика первинного та вторинно підкріплення. **Первинне підкріплення** - це будь-яка подія або об'єкт, що самі по собі володіють підкріплювальними властивостями. Первинні підкріплюють стимули для людей - це їжа, вода, фізичний комфорт і секс. Їх ціннісне значення для організму не залежить від навчання. **Вторинне, чи умовне підкріплення**, з іншого боку, - це будь-яка подія або об'єкт, які набувають властивість здійснювати підкріплення за допомогою тісної асоціації з первинним підкріпленням, обумовленим минулим досвідом організму. Прикладами загальних вторинних підкріплюючих стимулів у людей є гроші, увага, прихильності та добрі оцінки.

Методичні вказівки до 4 навчального питання. З точки зору Скіннера, в основному поведінка людини контролюється аверсивними (неприємними чи больовими) стимулами. Два найбільш типових методи аверсивного контролю - це покарання і негативне підкріплення. Термін **покарання** відноситься до будь-якого аверсивному стимулу чи явища, яке слід або яке залежить від появи якоїсь оперантної реакції. Покарання зменшує, принаймні тимчасово, ймовірність того,

що реакція повториться. Передбачувана мета покарання - спонукати людей не поводитися даним чином. Скіннер зауважив, що це найбільш загальний метод контролю поведінки в сучасному житті. За Скіннером, покарання може бути здійснено двома різними способами, які він називає **позитивне покарання і негативне покарання**. На відміну від покарання, **негативне підкріплення** - це процес, в якому організм обмежує аверсивний стимул чи уникає його. Будь-яка поведінка, яка перешкоджає аверсивному стану справ, таким чином частіше повторюється і є негативно підкріпленим. Як підкріплення, так і покарання можуть виконуватися двома способами, це залежить від того, що слідує за реакцією: пред'явлення або усунення приємного або неприємного стимулу. Звернути увагу на те, що підкріплення посилює реакцію; покарання - послаблює її.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Розуміння поведінки особистості в суспільстві.
2. Вплив соціальних норм на регуляцію поведінки особистості.
3. Установки, стереотипи та імідж особистості як засоби регуляції її поведінки.

Теми рефератів:

1. Внутрішньоособистісні трансформації в процесі виховання.
2. Сугестивні методи впливу на особистість.
3. Особистість та спілкування.
4. Розвиток особистості та її життєвий шлях.
5. Особистість і тіло.

Література:

Основна: 2 (с. 96-127); 5 (с. 145-163); 11 (с. 105-115); 14 (с.71-82).

Допоміжна: 8 (с.356-370); 11 (с.60-79).

Тема № 4. «Уявлення про особистість в когнітивній психології».

Семінарське заняття 7. «Теорія особистості Дж. Келлі».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у концепціях Дж. Келлі.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Когнітивні теорії особистості.
2. Теорія особистості Дж. Келлі.
3. Поняття особистісного конструкту.
4. Типи та якості особистісних конструктів.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Когнітивний напрямок підкреслює вплив інтелектуальних, або розумових, процесів на поведінку людини. Джордж Келлі (1905-1966), один із засновників цього напрямку, вважав,

що будь-яка людина - це своєрідний дослідник, який прагне зрозуміти, інтерпретувати, передбачати і контролювати світ своїх особистих переживань, що робить висновок на основі свого минулого досвіду і будує припущення про майбутнє. Будь-яка людина висуває гіпотези щодо реальності, за допомогою яких намагається передбачати події життя і контролювати їх, передбачати майбутнє і будувати плани, засновані на очікуваних результатах.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Теорія особистісних конструктів Джорджа Келлі (1905-1965) є підходом до розуміння людей, який заснований на спробі увійти в їхній внутрішній світ й уявити собі, як світ міг би виглядати для них із вигіднішої позиції. Терміни, які люди використовують для розуміння один одного для опису себе і своєї позиції, одержали назву особистісних конструктів або особистісних конструкцій. Ці конструкти формуються на основі наших власних особистих змістів, а також змістів, засвоєних в результаті взаємодії з нашим соціальним оточенням. Келлі створив справді гуманістичну теорію дії, яка має на меті відкрити для людини світ, що постійно змінюється, підносить їй як труднощі для подолання, так і можливості для росту.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. Особистісний конструкт - це ідея чи думка, що використовуються людиною, щоб усвідомити або інтерпретувати, пояснити або передбачити свій досвід. Він являє собою стійкий спосіб, за допомогою якого людина осмислює якісь аспекти дійсності з позиції схожості або контрасту. Саме когнітивний процес спостереження й відмінностей між об'єктами, подіями призводить до формування особистісних конструктів. Для цього необхідні три елементи (явища або предмета): два з них повинні бути схожими один на одного, а третій - відрізнятися від цих двох. Тому всі особистісні конструкти біполярні і дихотомічність, мислення людини усвідомлює життєвий досвід як чорний або білий, без відтінків сірого

Методичні вказівки до 4 навчального питання. Всі конструкти мають два протилежних полюси: схожість відображає те, в чому близькі два предмети, а контраст показує, в чому вони протилежні третьому елементу. Прикладами таких конструктів можуть бути «розумний - дурний», «хороший - поганий», «чоловічий - жіночий», «дружній - ворожий» і т.п. Кожна людина володіє унікальною системою подібних конструктів (особистість), яку він використовує для інтерпретації життєвого досвіду. Люди відрізняються один від одного тим, як вони пояснюють події. **Психічні розлади** - це особистісний конструкт, який зазвичай повторюється, незважаючи на очевидну його неповноцінність.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Тест репертуарних решіток, як метод дослідження особистості.
2. Підходи до розуміння психічних станів та їх відсутність.

Теми рефератів:

1. Особливості психічних розладів.
2. Розуміння криз особистості у психології.
3. Ставлення до кризи та шляхи її подолання.

Література:

Основна: 2 (с. 45-119); 6 (с. 126-133); 7 (с. 98-114); 11 (с.68-82).

Допоміжна: 8 (с.132-146); 9 (с.98-113).

Тема № 5. «Диспозиційні теорії особистості».

Семінарське заняття 8. «Концепції особистості Гордона Олпорта».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у теорії Г. Олпорта.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Основні принципи теорії Г. Олпорта.
2. Загальні та особистісні риси людини.
3. Психологічне зростання.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Згідно Г. Олпорту, «**особистість** - це динамічна організація психофізичних систем індивіда, яка обумовлює характерну для нього поведінку і мислення». Олпорт стверджував, що кожна людина неповторна і індивідуальна, оскільки вона є носієм своєрідного поєднання якостей, потреб, які він називав рисами. Особистісна риса - це готовність (диспозиція) поводитися схожим чином у різних ситуаціях. Особистісні риси визначають схожість поведінки індивіда, незважаючи на плин часу та зміну ситуацій. Зокрема, риса товарищескості означає, що людина буде спілкуватися зі знайомими і незнайомими людьми, на роботі і в колі друзів, її сприйматимуть такою друзі дитинства і співробітники. Відповідальність означає, що індивід буде звітувати перед іншими - і у власній родині, і на роботі, і серед пасажирів транспорту.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Олпорт звертав велику увагу на проблему загального та індивідуального в особистості, виділяючи **загальні риси і особистісні риси**. Під загальними рисами розуміються такі універсальні ознаки, які властиві всім людям, але в різному ступені, за якими людей можна порівнювати один з одним, які можна вимірювати. Особистісні диспозиції - такі унікальні індивідуальні особливості поведінки, які стійко повторюються в даної особистості, але відсутні у переважної більшості інших людей. Олпорт виокремив вісім основних характеристик рис особистості.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. **Дозрівання людини** - це безперервний процес становлення, ще продовжується все життя. Поведінка зрілих суб'єктів, на відміну від суб'єктів невротичних, функціонально автономна і мотивована усвідомленими процесами. Зрілій особистості, вважає Г. Олпорт.

властиві такі риси, як активна позиція відносно дійсності; усвідомлення досвіду, тобто здатність бачити події власного життя такими, якими вони є, не застосовуючи "психологічного захисту"; самопізнання; здатність до абстракції; постійний процес індивідуалізації; функціональна автономія рис; стійкість до фрустрації. Невротичну особистість, за Г. Олппортом, характеризує наявність таких рис, як пасивна позиція щодо світу; застосування різних видів психологічного захисту; обмеженість мислення.

Теми рефератів:

1. Психологія самотньої особистості.
2. Особистість і здоров'я.
3. Життєві стратегії особистості.
4. Типології особистості.
5. Гармонічність та дисгармонійність особистості.
6. Самовиховання особистості.

Література:

Основна: 4 (с. 5-68); 11 (с. 115-132); 12 (с. 250-261).

Допоміжна: 10 (с.110-156).

Тема № 6. «Уявлення про особистість в гуманістичній психології».

Семінарське заняття 9. «Теорія особистості Абрахама Маслоу. Теорія особистості Карла Роджерса».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у концепціях А. Маслоу та К. Роджерса.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Природа людини за А. Маслоу.
2. А. Маслоу про мотивацію.
3. Поняття само актуалізації.
4. Психологічне зростання особистості за А. Маслоу.
5. Гуманістичний і феноменологічний підхід до аналізу особистості.
6. Умови розвитку особистості.
7. Поняття тривоги.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Людину оцінюють як повністю залежну або від оточення, або від несвідомих інстинктів. **Гуманістична психологія** розглядає її як відповідального за свою долю, вільно робить вибір серед наданих можливостей, що прагне до самовдосконалення, що знаходиться в процесі становлення, зміни протягом усього життя. Гуманістична психологія вивчає психічно здорову, гармонійну особистість, що досягла вершини свого розвитку, межі самоактуалізації. Фундаментальним тезою, що лежить в основі гуманістичної теорії Маслоу, є те,

що вивчати потрібно кожну людину як єдине, унікальне, організоване ціле, а не окремі прояви поведінки.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. За Маслоу, **мотивація** впливає на поведінку людини в цілому, а не тільки на окремі його аспекти. Він вважав, що в кожній людині закладені потенційні можливості для позитивного зростання і вдосконалення, а негативні і руйнівні якості і прояви у людей є результатом фрустрацій або незадоволених потреб, а не якихось спадкових вад. **Вона складається з ряду ступенів.** Перша - фізіологічні потреби: нижчі, керовані органами тіла (дихання, харчова, сексуальна, потреби в самозахисті). Другий ступінь - потреба в надійності: прагнення до матеріальної надійності, здоров'ю, забезпеченню в старості і т.п. Третя - соціальні потреби. Її задоволення не носить об'єктивного характеру і не піддається опису. Одна людина задовольняється лише незначними контактами з іншими людьми, а в іншого ця потреба в спілкуванні виражена дуже сильно. Четвертий ступінь - потреба в повазі, усвідомленні власної гідності; тут мова йде про престиж, соціальний успіх. П'ятий ступінь - потреба в розвитку особистості, в самореалізації, самоактуалізації, в осмисленні свого призначення.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. Якщо людина прагне зрозуміти сенс свого життя, максимально повно реалізувати себе, свої здібності, він поступово переходить на вищий щабель особистісного саморозвитку - до **самореалізації**. Само актуалізований особистості притаманні такі особливості:

1. Повне прийняття реальності й комфортне ставлення до неї.
2. Прийняття інших і себе.
3. Професійна захопленість улюбленою справою, орієнтація на завдання, на справу.
4. Автономність, незалежність від соціального середовища, самостійність суджень.
5. Здатність до розуміння інших людей, увага, доброзичливість до людей.
6. Непозбутні новизна, свіжість оцінок, відкритість досвіду.
7. Розрізнення мети і засобів, зла і добра.
8. Спонтанність, природність поведінки.
9. Гумор.
10. Саморозвиток, прояв здібностей, потенційних можливостей.
11. Готовність до вирішення нових проблем, до усвідомлення завдань і труднощів, свого досвіду, до справжнього розуміння своїх можливостей, до підвищення конгруентності.

Методичні вказівки до 4 навчального питання. Якщо людина не може задовольнити вищі духовні потреби, нехай навіть задоволені потреби перших чотирьох рівнів, з'ясовується, що гарне харчування, шикарна квартира, благополучна сім'я і діти, хороша посада все одно не приносять людині щастя. **Психологічне зростання** особистості Маслоу розглядає як послідовне задоволення дедалі більше високих потреб. Маслоу можна вважати творцем не

тільки гуманістичної, але і трансперсональної психології: він виявив наявність духовного виміру в людях, які домагаються самореалізації, і показав, що пікові містичні переживання, що підштовхують її, «вище норми», вони супроводжуються зміненими станами свідомості і доступом до загальносвітового духовного інформаційного поля.

Методичні вказівки до 5 навчального питання. Згідно Карлу Роджерсу (1902-1987), кожен наділений прагненням піклуватися про своє життя, щоб зберігати її і покращувати. На основі різноманітного досвіду спілкування з іншими людьми і їх поведінки, у людини формується система уявлень про себе - реальне Я. Оскільки у людини є потреба в самоповазі і він хоче, щоб люди ставилися до нього добре, він часом приховує свої справжні думки і почуття, бажання, зовні демонструючи замість цього ті, які отримають схвалення оточуючих. Прагнення до саморозвитку, до розуміння та реалізації сенсу життя є найвищою духовною потребою, потенційно притаманною кожній людині, але часто нездійсненою в реальному його життя. Феноменологічний підхід Роджерса базується на наступних ідеях: 1. Поведінка людини можна зрозуміти тільки на основі аналізу його суб'єктивного сприйняття і пізнання дійсності; 2. Люди здатні самі визначати свою долю, тобто, самовизначення є істотною частиною природи людини, і люди в кінцевому рахунку відповідальні за те, що вони собою являють; 3. Люди в своїй основі добрі і спрямовані до досконалості, природно і неминуче рухаються в напрямку автономності та зрілості, реалізуючи внутрішні можливості і особистісний потенціал.

Методичні вказівки до 6 навчального питання. Роджерс виділяє умови, важливі для розвитку: 1. Для будь-якої людини важливо, щоб його любили і приймали інші; 2. Людям необхідно позитивно розглядати себе. Ця потреба в позитивній увазі до себе гарантує, що людина буде прагнути діяти так, щоб і інші, і він сам схвально відгукувалися про його вчинки, тобто, людина навряд чи поведеться не відповідно до Я-концепції, так як це не задовольнятиме цю потребу; 3. Люди, особливо діти, сильно піддані впливу значущих для них осіб; 4. Роджерс вважав, що єдиний спосіб не заважати тенденції до актуалізації та особистісному розвитку - оточити людини безумовним позитивним увагою, коли людину люблять і приймають без критики і застережень.

Методичні вказівки до 7 навчального питання. **Тривога** - емоційна реакція на загрозу, яка сигналізує, що організована Я-концепція піддається небезпеці дезорганізації, якщо невідповідність між нею і загрозливим переживанням досягне усвідомлення. Коли людина усвідомлює або відчуває на підсвідомому рівні, що переживання не узгоджується з Я-концепцією, виникає загроза, за якою слідує захисна реакція, головна мета якої - зберегти цілісність Я.

Література:

Основна: 3 (с. 98-113); 7 (с. 96-147); 11 (с. 57-69).

Допоміжна: 1 (с.181-205); 6 (с.312-333).

Тема № 7. «Теорії особистості в екзистенціальній психології».

Семінарське заняття 10. «Джерела екзистенціальної психології».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у екзистенціальній психології.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Особистість в логотерапії Віктора Франкла.
2. Особистість в психотеології Ролло Мея.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. В. Франкл (1906-1998) вважав, що рушійною силою людської поведінки і розвитку особистості є пошук Логосу, сенсу життя, що має здійснюватися конкретною людиною за її власною потребою. Екзистенційна теорія Франкла складається з трьох частин: учення про прагнення до сенсу, про сенс життя і про свободу волі. Основна теза вчення про прагнення до сенсу свідчить: людина прагне знайти сенс і відчуває екзистенційну фрустрацію або вакуум, якщо її спроби залишаються нереалізованими. Прагнення до сенсу Франкл розглядає як природжену мотиваційну тенденцію, властиву всім людям і основною рушійною силою поведінки і розвитку особистості. Відсутність сенсу породжує у людини стан екзистенційного вакууму, що є причиною неврозів.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Теорія Р. Мея базується на клінічних експериментах. Людина живе сьогоднішнім, для неї актуально насамперед те, що відбувається тут і тепер. У цій єдиній справжній реальності людина формує себе сама і відповідальна за те, ким вона врешті-решт стає. Прослідковуючи докорінні відмінності між психічно здоровою, повноцінною людиною і психічно хворою, Р. Мей дійшов до висновку, що багатьом людям бракує хоробрості зустрітися віч-на-віч зі своєю долею. Спроби уникнути подібного зіткнення призводять до того, що люди намагаються втекти від відповідальності, заявляючи про споконвічну несвободу своїх дій. У своїй концепції особистості Р. Мей особливо підкреслював унікальність особистості, вільний вибір і усвідомлений цільовий аспект поведінки. Як і інші екзистенціалісти, Мей вважає, що: 1) існування передує сутності (важливіше, що люди роблять, а не хто вони є); 2) люди поєднують у собі риси як суб'єкта, так і об'єкта (люди є істотами, які і думають, і діють) 3) люди прагнуть знайти відповіді на найважливіші питання щодо сенсу життя; 4) воля і відповідальність завжди врівноважують одна одну, тому жодна з них не може бути присутня у людині окремо від іншої; 5) жорсткі теорії особистості схильні дегуманізувати людину і перетворювати її на об'єкт або предмет для дослідження.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Екзистенційно-гуманістична психотерапія: філософські витоки, системи.

2. Особистість в екзистенціальній антипсихіатрії Рональда Ленга.
3. Екзистенційна психотерапія Ірвіна Ялома.
4. Дазайналіз Людвіга Бінсвангера.
5. Концепція Медарда Боса.

Теми рефератів:

1. Самосвідомість та само відношення особистості.
2. Психологія самотньої особистості.

Література:

Основна: 1 (с. 104-118); 14 (с. 45-71).

Допоміжна: 4 (с.56-72); 9 (с.145-169).

Тема № 8. «Уявлення про особистість в теоріях гештальт-психології».

Семінарське заняття 11. «Фредерік Перлз про розвиток особистості. Курт Левін про розвиток особистості».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у концепціях Ф. Перлза та К. Левіна.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Концепція особистості Ф. Перлза:
 - 1.1. Цілісність організму та особистості.
 - 1.2. Рівні психологічного зростання («рівні неврозу») особистості.
 - 1.3. Види порушення кордону між особистістю і середовищем
 - 1.4. Основні принципи та процедури в гештальттерапії.
2. Основні принципи теорії поля К. Левіна.
 - 1.1. Модель особистості у теорії поля
 - 1.2. Модель оточення у теорії поля.
 - 1.3. К. Левін про розвиток особистості.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Перлз відкидав уявлення про те, що люди перебувають під контролем зовнішніх та / або внутрішніх факторів; в цьому він розходиться з психоаналізом. Це відкидання ґрунтується на двох ідеях: 1) люди несуть відповідальність за самих себе і своє життя, 2) найважливіше питання про людський досвід і поведінку звучить не "чому?", а "як?" За цими уявленнями варто переконатись у тому, що люди вільні і володіють потенціалом до зміни. Відповідно до гештальтистських принципів, Перлз відкидає дуалізм розуму і тіла, тіла і духу, думок і почуттів, мислення і дії, почуттів і дій. Така відмова від дуалізму лежить в основі концепції холізму. Подібно клієнт-центрована підходу, гештальт-терапія феноменологічна за своєю орієнтацією. Вона визнає, що людина створює суб'єктивний (і фактично реальний) світ у відповідності зі своїми інтересами і потребами. Насправді значення має не зовнішня, а тільки внутрішня реальність. Описуючи процес

досягнення зрілості, Перлз виділив рівні невроту (структуру невроту). Відповідно до цієї теорії для досягнення зрілості людині необхідно пропрацювати **п'ять невротичних рівнів**. **1. Рівень кліше** - він складається з стереотипних ритуалів (наприклад, ритуали вітання при зустрічі). **2. Синтетичний рівень** – на цьому рівні особистість грає ролі і різні ігри, з метою отримання підтримки від середовища. **3. Рівень тупика**. Він характеризується відсутністю підтримки зі сторони оточення і неадекватністю самопідтримки. Для тупика характерні страхи і фобії. **4. Рівень смерті**, або рівень внутрішнього вибуху (стиснення). Він переживається як смерть або страх смерті. **5. Рівень – зовнішній вибух**, тобто, прояв справжнього Я. Перлз описував чотири основних типи вибуху: вибух справжнього горя, вибух оргазму, вибух гніву і вибух радості. **Кордон контакту**. Організм і його оточення існують у взаємних, або діалектичних, відносинах. Організм змушений шукати задоволення своїх потреб в оточенні. Він контактує для цього з навколишнім світом через сенсорний процес орієнтації та моторний процес маніпуляції. Точка взаємодії індивіда з оточенням і є межа контакту.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Життєвий простір є ключовим поняттям в теорії поля К. Левіна. Зміст цього терміна включає в себе безліч реальних і нереальних, актуальних, минулих і майбутніх подій, які знаходяться в психологічному просторі індивіда в даний момент часу. Це можуть бути очікування, цілі, образи привабливих (або відразливих) об'єктів, реальні або уявні перешкоди на шляху досягнення бажаного, діяльність людини і т. д. Загалом, все, що може зумовити поведінку особистості, виходячи з цього, поведінка - це функція особистості та її життєвого простору в даний момент часу. **Психологічне оточення** - це феноменальний світ особистості, психічна енергія, що викликається потребами, переноситься на довколишні об'єкти, які стають валентними і починають притягувати або відштовхувати особистість. Межа між життєвим простором і зовнішнім світом у теорії поля нагадує швидше легку мембрану, ніж кам'яну стіну. Життєвий простір і зовнішній світ тісно пов'язані. Зміни, що відбуваються у зовнішньому світі, впливають на стан життєвого простору, а зміни життєвого простору - на зовнішній світ. За його словами, **конфлікт** психологічно можна визначити як протидію приблизно рівних сил поля. Для рушійних сил (тобто для сил, пов'язаних із позитивною і негативною валентностями) він виокремлює три основних різновиди внутрішнього конфлікту: 1. Людина перебуває між двома позитивними валентностями. 2. Конфлікт між двома негативними валентностями (наприклад, між необхідністю виконання неприємної роботи та загрозою покарання). 3. Зіткнення з об'єктом, який має одночасно позитивну і негативну валентності ("і хочеться і страшно").

Література:

Основна: 4 (с. 214-228); 12 (с. 109-130); 13 (с. 207-228).
Допоміжна: 6 (с.135-149); 10 (с.235-249).

Тема № 9. «Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість».

Семінарське заняття 12. «Уявлення про особистість в теорії Льва Семеновича Виготського».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у теорії Л.С. Виготського.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 2 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість.
2. Теорія особистості Л.С. Виготського.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Великий внесок у вивчення природи особистості та обґрунтування її методологічних і теоретичних засад зробила вітчизняна психологічна наука. Основні теорії особистості у вітчизняній психологічній науці такі: типологія особистостей Олександра Лазурського (1874-1917); культурно-історична теорія особистості Льва Виготського (1896-1934); теорія особистості Сергія Рубінштейна (1889-1960); діяльнісна теорія особистості Олексія Леонтьєва (1903-1979); теорія особистості Бориса Ананьєва (1907-1972); концепція особистості Григорія Костюка (1899-1982). Вітчизняна психологічна наука використовує такі загальні поняття щодо характеристики людини: індивід, особистість, індивідуальність, суб'єкт. Слід сказати, що у вітчизняній психології немає чіткого визначення терміна «особистість». Це пояснюється тим, що особистість науковці розглядають у різних аспектах: змістовому, функціональному, ролевому тощо.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Дотримуючись ідеї суспільно-історичної природи психіки, Виготський здійснює перехід до трактування соціального середовища не як "фактора", а як "джерела" розвитку особистості. У розвитку дитини, зауважує він, існує як би дві переплетені лінії. Перша слідує шляхом природнього дозрівання. Друга полягає в оволодінні культур, способами поведінки і мислення. Допоміжними засобами організації поведінки і мислення, які людство створило в процесі свого історичного розвитку, являється системи знаків-символів (наприклад, мова, письмо, система числення та ін.). У поглядах Виготського особистість є поняття соціальне, у ньому представлено надприродне, історичне в людині. Воно не охоплює всі ознаки індивідуальності, але ставить знак рівності між особистістю дитини та її культурного розвитку. Особистість – не вроджена, але виникає в результаті культурного розвитку. У своєму розвитку особистість проходить ряд змін, що мають стадіальну природу.

Теми рефератів:

1. Особистість, учбова діяльність та успішність.
2. Особистість та ідеологія.
3. Особистість і близькі відношення.

4. Особистість і кримінальна поведінка.
5. Особистість і праця.

Література:

Основна: 8 (с. 64-97); 9 (с. 71-109); 10 (с. 292-306).

Допоміжна: 7 (с.120-141).

Тема № 9. «Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість».

Семінарське заняття 13. «Теорії особистості Б.Г. Ананьєва, Л.І.Божович та О.М. Леонтьєва».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у теорії Л.С. Виготського.

Кількість годин - 4 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Теорія особистості Бориса Герасимовича Ананьєва.
2. Теорія особистості Лідія Іллівна Божович.
3. Теорія особистості Олексія Миколайовича Леонтьєва.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. На думку Б. Г. Ананьєва, єдність біологічного і соціального в людини забезпечується за допомогою єдності таких його макрохарактеристик як індивід, особистість, суб'єкт і індивідуальність. Носієм біологічного в людині є головним чином індивід. Людина як індивід являє собою сукупність природних, генетично обумовлених властивостей, розвиток яких здійснюється в ході онтогенезу, результатом чого стає біологічна зрілість людини.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Згідно з уявленнями Л.І. Божович, системоутворюючою ознакою структури особистості є «внутрішня позиція особистості» або її спрямованість, основу якої складає стійка система мотивів. Процес становлення особистості розглядається Л. І. Божович як «... послідовний перехід від елементарних, неусвідомлюваних або частково усвідомлюваних потреб, безпосередньо спонукають його поведінку, до потреб опосередкованих, чинним через свідомо залишені цілі і наміри». Розвиток особистості визначається нічим іншим як специфічною сукупністю мотивів і їх ієрархії. У ранньому віці поведінка людини більше визначається афективними тенденціями, які лежать поза свідомістю дитини. У ході становлення особистості, на основі більш-менш стійких потреб, складається система мотивів, яка згодом набуває стійкості, у своїй основі спираючись на цінності, погляди і переконання індивіда.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. На думку О.М. Леонтьєва, «особистість людини створюється суспільними відносинами». Розвиток особистості постає перед нами як процес взаємодій безлічі діяльностей, які вступають між собою в ієрархічні стосунки. Особистість виступає як сукупність ієрархічних відносин діяльностей. Ці ієрархії діяльностей породжуються їх власним розвитком, вони-то і утворюють ядро особистості.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Концептуальне уявлення про особистість в об'єктивній психології та рефлексології В.Бехтерева.
2. Поняття особистості в українській психології.
3. Концепція особистості Г.С. Костюка.
4. Теорія психічної контрольності Я.І. Цурковського

Література:

Основна: 9 (с. 101-132); 10 (с. 145-173); 11 (с. 180-201).

Допоміжна: 7 (с.198-215).

Тема № 9. «Особливості поглядів вітчизняних психологів на особистість».

Семінарське заняття 14. «Теорії особистості В.М. Мясищєва, С.Л. Рубінштейна та К.К. Платонова».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у теорії .М. Мясищєва, С.Л. Рубінштейна та К.К. Платонова.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Теорія особистості Володимира Михайловича Мясищєва.
2. Теорія особистості Сергія Леонідовича Рубінштейна.
3. Теорія особистості Костянтина Костянтиновича Платонова.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. Аналізуючи погляди В.М. Мясищєва на особистість, слід підкреслити, щонайменше, два положення, значущі для теоретичного осмислення проблеми особистості. Перше з них у тому, що він став першим, хто у відкритій формі поставив питання про структуру особистості. Специфіка його поглядів на структуру особистості полягає в тому, що в ній немає окремих складових, але є психологічна даність - відношення, що замикає на себе всі інші психологічні характеристики особистості. Саме ставлення, на думку В.М. Мясищєва, є інтегратором цих властивостей, що й забезпечує цілісність, стійкість, глибину і послідовність поведінки особистості. Друге положення - це розвиток і поглиблення традиції. В.М. Мясищєв будує свою концепцію особистості, центральним елементом якої є поняття "ставлення". Ставлення особистості - це активна, свідома, інтегральна, виборча, заснована на досвіді зв'язок особистості з різними сторонами дійсності.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. Л. Рубінштейн (1889-1960) розглядав особистість у контексті розроблених ним принципів

детермінізму та єдності свідомості й діяльності. На його думку, особистість у з'ясуванні психічних процесів постає як взаємопов'язана сукупність внутрішніх умов, через які заломлюються усі зовнішні діяння. До цих внутрішніх умов належать і психічні явища - психічні властивості та стани особистості. Особистість є тим більш значущою, чим більше в індивідуальному заломленні в ній представлено загальне, суспільне. Як власне особистісні серед усього розмаїття властивостей СЛ. Рубінштейн виокремлює ті, що спричиняють суспільно значущу поведінку або діяльність людини. Тому основне місце серед них посідають система мотивів і завдань, які людина ставить перед собою, а також властивості характеру, що зумовлюють вчинки людини, здібності, роблять її здатною до виконання історично сформованих видів суспільно корисної діяльності. Фундаментальне значення має положення С.Л. Рубінштейна про багатоплановість психічного, багаторівневість перебігу психічних процесів.

Методичні вказівки до 3 навчального питання. К.К.Платонов розглядає особистість як динамічну систему, тобто систему, що розвивається в часі, змінює склад елементів, що входять до неї, і зв'язків між ними при збереженні функції. У цій системі К. К. Платонов виділяє чотири підструктури особистості: підструктура спрямованості і відносин особистості, підструктура досвіду, підструктура індивідуальних особливостей психічних процесів, підструктура біопсихічних властивостей, в яку входять статеві і вікові властивості особистості, типологічні властивості особистості (темперамент).

Література:

Основна: 9 (с. 390-433); 10 (с. 127-154).

Допоміжна: 7 (с.269-287).

Семінарське заняття 15-16. «Критика вітчизняної методології особистості».

Навчальна мета заняття: ознайомлення студентів з поняттям про особистість у теорії О.Ф. Лазурського та В.С. Мерліна.

Кількість годин - 2 год. (денна форма навчання), 0 - год. (заочна форма навчання).

Місце проведення - навчальна аудиторія.

Навчальні питання:

1. Типологія особистостей Олександра Федоровича Лазурського.
2. Принцип багатозначних зв'язків та ієрархічної організації для розуміння структури особистості Вольфа Соломоновича Мерліна.

Методичні вказівки до 1 навчального питання. В основі запропонованої ним «психосоціальної в широкому розумінні» класифікації лежить принцип активного пристосування особистості до навколишнього середовища, яке містить не тільки речі, природу, людей, а й ідеї, духовні блага, естетичні, моральні та релігійні цінності. Використання вказаного основного принципу зумовлює наявність у класифікації двох головних розділів: за психічним рівнем, який у свою чергу поділено на три підрозділи (нижчий, середній, вищий), а також за

психічним змістом. У зв'язку з цим О.Ф. Лазурський виокремлює чисті, комбіновані, спотворені та перехідні типи особистостей різних рівнів.

Методичні вказівки до 2 навчального питання. В. С. Мерлін (1898-1982) на основі принципів багатозначних зв'язків і ієрархічної організації вибудував свою динамічну структуру особистості, що складається із системи індивідуальних властивостей (біохімічні, загальносоматичні і нейродинамічні) організму, системи індивідуальних психічних властивостей (психодинамічні (властивості темпераменту) і психічні властивості особистості) і системи соціально-психологічних індивідуальних властивостей (соціальні ролі, виконувані в групі і колективі, соціальні ролі, виконувані в соціально-історичних спільнотах). За В.С. Мерліну процес розвитку особистості виражається в збільшенні зв'язків між властивостями, що відносяться до різних рівнів організації індивідуальності і збільшенні тенденції багатозначності цих зв'язків. Наявність багатозначних зв'язків розкриває неможливість прямої відомості як біологічної до соціальної, так і соціальної до біологічної в особистості.

Теми рефератів:

1. Особистість і тіло.
2. Стиль людини і особистість.
3. Життєві стратегії особистості.
4. Типології особистості.
5. Гармонічність та дисгармонійність особистості.
6. Самовиховання особистості.

Література:

Основна: 9 (с. 110-120); 10 (с. 392-411); 14 (с. 121-154).

Допоміжна: 7 (с.69-87).

3. Рекомендована література (основна, допоміжна), інформаційні ресурси в Інтернеті

Основна:

1. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. посібник Київ : Центр учб. літ., 2018. 591 с.
2. Москалець В.П. Психологія особистості: курс лекцій. – Івано-Франківськ: ЗАТ «Надвірнянська друкарня», 2010. – 160 с.
3. Москалець В.П. Психологія особистості: навчальний посібник. – Центр учбової літератури (ЦУЛ), 2013. – 262 с.
4. Рибалка В.В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: Навч. посіб. – Одеса: Букаєв Вадим Вікторович, 2009. – 575 с.
5. Столяренко О.Б. Психологія особистості : навч. Посібник. – Київ: Центр учб. літ., 2018. – 279 с.
6. Фурман А.А. Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір: монографія. – Одеса:ОНПУ;Тернопіль: ТНЕУ, 2016. – 311 с.

Допоміжна:

1. Кремень В.Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі

/ В.Г. Кремень. – 2-е вид. – К.: Т-во «Знання» України, 2010. – 520 с.

2. Рибалка В.В. Психологія честі та гідності особистості: культурологічні та аксіологічні аспекти: наук.-метод. посіб. /В.В.Рибалка. – К.:ТОВ “Інформаційні системи”, 2011. – 428 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті:

1. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
2. Пошукова система Springer <https://link.springer.com/>
3. Пошукова система Scirus <https://www.elsevier.com/>
4. Пошукова система Google books <https://books.google.com/>
5. Пошукова система WorldWideScience.org
<https://worldwidescience.org/>
6. Пошукова система Base <https://www.base-search.net/>
7. Пошукова система DOAJ <https://www.doaj.org/>
8. Пошукова система DOAB <https://www.doabooks.org/>
9. Пошукова система SpringerOpen <https://www.springeropen.com/>
10. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
11. Електронна бібліотека Наукова періодика України
<http://www.irbis-nbuv.gov.ua/>
12. Психологічна бібліотека Київського Фонду сприяння розвитку психічної культури <http://psylib.org.ua/links/index.htm>